

BÁLING PÉTER

András, Béla és Eufémia

Adalékok az Árpádok 11. századi dinasztikus családi kapcsolataihoz

A magyar medievisztikai kutatás rendszeresen emlegetett alapvetéseinek egyike szerint a rendelkezésre álló források az Árpádok családi történetének igen szűk szegmensébe engednek csak betekintést. Legutóbb Zsoldos Attila mutatott rá, hogy ennek a közhelyszerű megállapításnak a valóságartalma különösen az Árpád-ház női tagjainak esetében szembevetendő.¹ Az állítás igazságtartalmával nehezen lehetne vitatkozni, azonban bizakodásra az adhat okot, hogy a téma egynémely részletkérdését élénk, újra és újra fellángoló historiográfiai érdeklődés övezi, amelynek következményeképpen a kutatásnak a kérdéskör bizonyos szegmenseit sikerült tisztázni, és így az Árpád-házi hercegnők történeti szerepéről mára már a korábbinál árnyaltabb képpel rendelkezünk. Ezeknek a problémás kérdéseknek a felvetése sok esetben az Árpádok szakszerű genealógiai kutatásának kezdetéig nyúl vissza. Mint az ismeretes, Magyarországon Wertner Mór nevéhez fűződik az a klasszikus genealógiai feldolgozás, amelyet a kutatás a mai napig is széles körben használ.² Nem csak Wertner, de a 19. században felvirágzó magyar genealógiai irodalom is számos tanulmánnyal járult hozzá az Árpád-házi hercegnők családi történetének tisztázásához.³ Sajnálatos módon a témát érintő 19. század végi fellángolás a történelmi viharok következtében csak rövid ideig éreztette hatását, hiszen ezután csak 1989-et követően beszélhetünk ismét némi fellendülésről az Árpád-házi hercegnők életét tárgyaló írások körében.⁴ A teljes képhez hozzátartozik ugyanakkor az

is, hogy a középkori magyar királynékról már jóval többet tudunk, köszönhetően annak a hosszas kutatómunkának, amelynek a legutóbbi állomását Zsoldos Attila monografi- kus igényű feldolgozása jelenti.⁵

Eufémia alakja sajnálatos módon azoknak a személyeknek a körét bővíti, akikre igaz a fentiekben ismertetett megállapítás: az alapvetően hiányos és töredékes forrásadottságok következtében szinte alig tudunk róla valamit. A rendelkezésre álló szűkös információkat nem csak a magyar, hanem érintettsége okán a cseh és lengyel kutatás is rendre feldolgozta, és többen is arra az álláspontra jutottak, hogy a magyar historiográfiában a legszélesebben elfogadott nézettel szemben a hercegnőt nem I. Béla, hanem I. András leányának kell tartanunk. Vegyük sorra tehát, hogy mi is tudható Eufémiáról a források és a szakirodalom tükrében.

Eufémiát Wertner Mór Ofka és Ludmilla néven is ismeri, vélekedése szerint előbbi a hercegnő cseh nyelvű név alakja, utóbbi pedig Pray Györgytől való átvétel.⁶ A korabeli annalisztikus és más narratív források, így Prágai Cosmas krónikája⁷ és az Annales Gradicensis rövid híradásai⁸ Eufémia néven tartják számon. Fennmaradt továbbá férjének, Ottó hercegnek a hradištei Szent István bencés monostor⁹

¹ Zsoldos Attila: Az Árpádok lányai. A jövőben a Melanges de l'Ecole Francaise de Rome számában megjelenő cikk kézírata.

² Wertner Mór: Az Árpádok családi története. Nagybecskerek 1892.

³ N. N.: Zsófia II. Béla király leánya. *Turul*, 6 (1888) 46.; Wertner Mór: III. Béla ismeretlen leányáról. *Századok*, 23 (1889) 634–638.; Kropf Lajos: Árpád-házi Jolán, Aragon királynéja. *Századok*, 31 (1897) 221–224.; Thallóczy Lajos: Árpád-házi Jolán Aragon királynője. (Egy oklevélmelléklettel) *Századok*, 31 (1897) 577–592.

⁴ Vajay Szabolcs: Még egy királynénk...? I. Endre első felesége. *Turul*, 72 (1999) 17–23.; Szabados György: Imre király házassága, aranybullája. *Századok*, 136 (2002) 341–350. – A téma iránti érdeklődést jelzi, hogy legutóbb már a Magyarországgal szomszédos dinasztiai női tagjainak és az Árpád-házi hercegek kapcsolatáról is született írás. Ld. Barabás Gábor: Viola opolei hercegnő és Kálmán szlavón herceg. *Világtörténet*, 5 (37) (2015:1) 5–28. ill. Gábor Barabás: Prinz Koloman und Herzogin Viola von Oppeln. Beitrag zu einem historiografischen Disput. *Ungarn-Jahrbuch*, 32 (2016) 1–24.

⁵ Zsoldos Attila: Az Árpádok és asszonyaik. Budapest, 2005. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 36.)

⁶ Wertner M.: Az Árpádok i. m. 167.

⁷ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. (Ed. Bertold Bretholz.) lib. 3. c. 9. 170: „... Ottonis autem filii Zuatopluk et Ottik cum matre sua Eufemia multum obediens duci erant et fides.” (Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum, Nova series [a továbbiakban: MGH. SRG, NS] II. Berlin, 1923.)

⁸ Annales Gradicensis et Opatowicensis (Ed. Wilhelm Wattenbach.) ad a. 1077. 648: „Pater patrie, Otto dux Moraviae cum coniuge grata, nomine Eufemia, hoc in tempore construxit monasterium prope urbem Olomuc, sancti Stephani in honore pro eterne retributionis munere contemptoribus a mundi, Deo ad serviendum, auro et argento et omnibus ornamentis benedictum.” (Monumenta Germaniae Historica. Scriptores. [a továbbiakban: MGH. SS] XVII. Hannoverae, 1861.); Uo. ad a. 1111. 649: „Eufemia ductrix obiit.”

⁹ Részletesen ld. Koszta László: A hradištei bencés monostor alapításának magyar vonatkozásai. In: Ünnepi kötet dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára. (Szerk. Balogh Elemér–Homoki-Nagy Mária.) Szeged, 2013. 403–425.

részére kiadott alapító oklevele,¹⁰ amely szintén Eufemia illetve Euphemia névalakban említi az Árpád-házi hercegnőt. A Béla királytól és feleségétől való leszármazást elutasító nézet egyik legfőbb érve éppen a hercegnő nevének alakja, ugyanis egyes vélekedések szerint mindez arra enged következtetni, hogy esetleg a Rusz földjéről származott, mivel ezen a néven több Rurikida hercegnő is ismert, többek között Béla unokájának, Kálmán királynak a felesége.¹¹

A magyar és nemzetközi medievisztika Wertner Mór munkája nyomán úgy gondolta, hogy Eufémia I. Béla király és a lengyel Richeza hercegnő legfiatalabb lányaként látta meg a napvilágot.¹² E helyütt érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy noha I. Béla feleségének a nevét a magyar kutatás általában Richezának, Rixának¹³ esetleg Adelheidnak¹⁴ nevezi, az igazság azonban az, hogy a Piast hercegnő nevét egyetlen hiteles forrás sem tartotta fenn, ennél fogva Eufémia névadásának a körülményeit ilyenformán sem ismerhetjük meg közelebbről. A Richeza elnevezés ugyanis abból ered, hogy I. Béla feleségének édesanyjáról tudjuk, hogy ugyanezt a nevet viselte és rokonságban állt az Ottókkal, hiszen a magyar királyné anyja, Matilda, III. Ottó császár testvére volt.¹⁵ Az igaz, hogy a középkorban nem ment ritkaságszámba, hogy a leányok anyjuk nevét örököljék, azonban ez nem volt szükségszerű. Jerzy Dowiat,¹⁶ majd Tadeusz Wasilewski¹⁷ egyenesen úgy vélték, hogy a Piast hercegnőt Adelheidnak hívták, mivel ez egyben megmagyarázná a Magyar-lengyel krónika azon állítását, miszerint Adelheid, Mieszko nővére a magyar uralkodó felesége lett.¹⁸ Az előzőleg ismertetett szerzők által publikált elmélet érdekessége az, hogy hasonló feltevésen alapszik, mint amit a Richeza névalak mellett kardoskodók szoktak hangoztatni,¹⁹ ugyanis Matildának a nővérét és anyját is Adelheidnak

hívták,²⁰ azaz Richeza, II. Mieszko felesége elsőszülött lányát anyja, esetleg nagynénje után nevezte el. Nézetünk szerint az elmélet több ponton is támadható, egyfelől a Magyar-lengyel krónika forrásértéke erősen kétséges,²¹ másrészt a hipotézis arra épít, hogy a krónika névtelen szerzője a Piastok genealógiáját többé-kevésbe jól ismerte, apróbb hibát csak akkor vétett, amikor a hercegnő apját felcserélte, ez viszont semmilyen más hiteles kontrollforrással nem támasztható alá,²² és az említett forráshely különösen genealógiai vonatkozásban megbízhatatlan. A régebbi²³ és a legújabb²⁴ lengyel genealógiai kutatás is ismeretlen nevű leányként hivatkozik Béla király feleségére. A magyar történetírásban azonban mégis rögzült a Richeza alak, ennek ellenére úgy véljük, hogy történetileg hitelesebb, ha elfogadjuk, hogy Béla király felesége sajnos azoknak a 11. századi személyek sorát gyarapítja, akiknek még a nevét sem ismerjük.

Wertner a krónikakompozíció Béla gyermekeiről szóló passzusa²⁵ alapján állapította meg, hogy Eufémia bátyjával ellentétben Magyarországon született. Születési idejét a 11. század közepére helyezte.²⁶ A 20. század közepétől a lengyel genealógiai kutatás új hipotézissel állt elő, amely szerint Eufémia nem Bélának, hanem testvérének, András királynak volt a leánya. Włodzimierz Dworzaczek, a poznańi egyetem professzora által jegyzet 1959-es Genealogia c. munka már tartalmazta az új elméletet,²⁷ amelyet aztán Barbara Krzemińska állásfoglalása követett.²⁸ Utóbbi vélekedése szerint András másik leánya, Adelheid és Eufémia féltestvérek lehettek. Ennek következtében a legújabb lengyel genealógiai kutatás, amelyet Kazimierz Jasiński képvisel, Dworzaczekre hivatkozva már tényként közli az Andrástól és Anasztáziától való leszármazást.²⁹ A magyar historiográfiába azonban kevés kivételtől eltekintve nem talált utat ez az elmélet. Vajay Szabolcs, aki hasonló nézetre helyezkedett, 1999-ben nem az előbb említett lengyel szerzőkre hivatkozva, hanem a Szent Prokopp hagiográfiával kapcsolatos cseh kutatásokra

¹⁰ Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. [a továbbiakban: CDERB] I. (Ed. Gustav Friedrich.) Praha, 1904. 82–85.

¹¹ Font Márta: I. András és Bölcs Jaroszláv. *Világtörténet*, 5 (37) (2015:4) 607–624. itt: 618.; *Font Márta*: Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 21.) Szeged, 2005. 137–138.

¹² Wertner M.: Az Árpádok i. m. 167.

¹³ Wertner M.: Az Árpádok i. m. 142.

¹⁴ Kristó Gyula–Makk Ferenc: Az Árpádok. Fejedelmek és királyok. Szeged, 2000. 84.; Makk Ferenc: I. Béla. In: Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). [továbbiakban KMTL] (Főszerk. Kristó Gyula. Szerk. Engel Pál–Makk Ferenc.) Bp., 1994. 90.

¹⁵ Christian Lübke: Richeza. In: Lexikon des Mittelalters. [a továbbiakban: LexMa] (Ed. Charlott Bretscher–Gisinger–Thomas Meier.) CD-ROM. Stuttgart, 2000.

¹⁶ Jerzy Dowiat: Bela I węgierski w Polsce (1031/32–1048). *Przegląd Historyczny*, 56 (1965) 12.

¹⁷ Tadeusz Wasilewski: Dwa utracone dawne roczniki: Rocznik biskupów dworu polskiego i Rocznik tyniecki (starszy). *Roczniki Historyczne*, 54 (1988) 33.

¹⁸ Chronicon Hungarico-Polonicorum. (Ed. Deér József.) c. 3. 304–305: „Ibique uxor sua ‘concepit et peperit filium’ quem vocavit ‘Yesse’, cui accepit uxorem de regione Polonie de civitate Cracovia, sororem Meschonis ducis, nomine Athleitam.” (Scriptores Rerum Hungaricarum [a továbbiakban SRH] II. Ed. Szentpétery Imre. Bp., 1999.). Magyar nyelvű kiadása: *Tóth Péter*: A lengyel–magyar vegyes krónika. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio philosophica, tomus IX. fasciculus 4. (Szerk. Lendvai L. Ferenc.) Miskolc, 2004. 223–242.

¹⁹ Már Wertner Mór is úgy vélte, hogy Béla király felesége a nevét édesanyja után kapta. Ld. Wertner M.: Az Árpádok i. m. 142. A Richeza névalak elterjedését jól jelzi, hogy a 2007-ben kiadott, a Kristó Gyula által jegyzett egye-

temi oktatásra szánt összefoglaló munka is Richeza néven említi a királyi feleségét, igaz közli az Adelheid névalakot is. Ld. *Kristó Gyula*: Magyarország története 895–1301. Bp., 2007. 305. (genealógiai tábla)

²⁰ Tilman Sturve: Otto II. In: LexMa.

²¹ A forrásra nézve ld. *Csákó Judit*: A magyar-lengyel krónika és a hazai elbeszélő hagyomány. *Századok*, 148 (2014) 287–334. ill. *Font Márta–Barabás Gábor*: Kálmán (1208–1241). Halics királya–Szlávia hercege. Bp.–Pécs, 2017. 105–107.

²² Wasilewski szerint a névadás Adelheidra, II. Ottó császár leányára vezethető vissza, aki a gandersheimi monostor apátnőjeként volt ismert. Vö. T. Wasilewski: i. m. 33.

²³ Oswald Balzer: Genealogia Piastów. Kraków, 1895. (Reprint 2005.) 165–168.

²⁴ Kazimierz Jasiński: Rodowód pierwszych Piastów. Poznań, 2004. 147–150.

²⁵ Chronici Hungarici compositio saeculi XIV. (Ed. Domanovszky Sándor.) c. 88. 345: „Porro dux Bela in Polonia genuit liberos Geysam et Ladizlaum, in Hungaria autem genuit Lampertum et filias.” (SRH I. Bp. 1999.)

²⁶ Wertner M.: Az Árpádok i. m. 167.

²⁷ Włodzimierz Dworzaczek: Genealogia. Warszawa, 1959. tabl. 81, 84.

²⁸ Barbara Krzemińska: Konala se roku 1060 polská vyprava na Hradec u Opavy? (Z politických počátku Vratislava II.) *Folia historica Bohemica*, 2 (1980) 111.

²⁹ K. Jasiński: Rodowód i. m. 151. 21. jsz.

alapozva tette magáévá a hipotézist.³⁰ Vajay után 2015-ben pedig röviden Font Márta is kifejtette a témával kapcsolatos nézeteit. A neves pécsi kutató véleménye szerint éppen a lengyel kutatás eredményei alapján kell Eufémiát Adelheid mellett András király lányának tartanunk.³¹ Érdemes tehát egy rövid kitérőt tennünk és közelebbről is megvizsgálunk az Adelheid–Eufémia elmélet historiográfiai hátterét.

Adelheid neve Cosmas és az Annalista Saxo³² történeti munkájából is ismeretes. A prágai kanonok több névalakot is közöl,³³ amely kétségkívül a német Adelheid latin nyelvű variánsainak felel meg. Történetírásunk már régóta felfigyelt arra, hogy az Adelheid név nem illeszkedik az Árpádok névadási gyakorlatába, hiszen ilyen nevű női felmenő nem ismert a magyar királyok genealógiájában. Ezzel a vélekedéssel ellentétes véleményen volt Vajay Szabolcs, aki Géza fejedelem családi összeköttetéseiről írt, máig idézett tanulmányában úgy foglalt állást, hogy I. Mieszko lengyel fejedelem testvérének, Adelheidnak az első férje Mihály volt, majd annak halála után az özvegyet Géza, Mihály bátyja vette feleségül.³⁴ Adelheid szerepeltetése az Árpádok genealógiájában egyáltalán nem új gondolat, történetírásunk számos meghatározó alakja károskodott emellett,³⁵ az újabb kutatás azonban forráskritikai okokra hivatkozva mindezt már nem osztja.³⁶ Vajay elmélete ilyenformán tehát mind Géza, mind Mihály ágán „bevezetné” az Adelheid nevet, azonban egyik utolsó, az Árpádok genealógiáját érintő cikkében ismételtén kitért a névadás körüli problémákra; azt igen szokatlanul vélte,³⁷ ugyanakkor korábbi írásában azt már nem találta különösnek, hogy a lengyel fejedelmi családba mi módon kerülhetett a német eredetű elnevezés. Vajay I. András leányának a nevéből arra a következtetésre jutott, hogy vélhetőleg a királynak lehetett egy szintén

Adelheid nevű felesége, akit még a Bölcs Jaroszláv lányával kötött házasság előtt vett el, vélhetően valamikor 1038–1039 körül. Nézete szerint ennek a frigynek köszönhető egyébként az is, hogy I. András keresztvíz alá hajtotta a fejét.³⁸ Mindezt olyan angol forrásokkal is igyekezett alátámasztani, amelyek Agátát, a száműzött Vasbordájú Edmund király Edward nevű fiának a feleségét a magyar királyné nővérének, illetve Henrik császár fivérének a leányának mondják. Kétségtelen, hogy mindez „helyre tenné”³⁹ az angol krónikák híradásait, de egyszersem további kérdések sorát is felveti.

Font Márta ugyanakkor rámutatott arra, hogy Vajaynál a Forssmantól átvett 1050-es házasságkötés Dlugosz kései, 15. század végi adatán alapul,⁴⁰ amely nem tekinthető hitelesnek, így kiesik Vajay legfőbb érve, miszerint Adelheid 1040-es születése idejéből kifolyólag nem Anasztáziától, hanem a király egy korábbi feleségtől származott. Vajay továbbá azt is feltételezte, hogy Ágota először Vlagyimirnak, Bölcs Jaroszláv elsőszülött fiának a felesége, esetleg jegyese lehetett,⁴¹ ebből következőleg az Edwarddal történt házasság csak 1052 után történhetett, hiszen a PVL szerint Vlagyimir 1052-ben halt meg.⁴² Ágota és Edward házasságára e verzió szerint tehát már nem Kijevben, hanem Magyarországon került sort, legkorábban András uralkodásának hatodik évében. Sajnos Edward életadatainak pontos meghatározása lehetetlen, azonban bizonyosan 1016 előtt születhetett, hiszen ekkor üzték el Angliából.⁴³ Felmerül a kérdés, hogy a herceg vajon közel 40 éves koráig várt-e, hogy házasságot kössön? Nem lehetetlen, de a középkori ember átlagéletkorát alapul véve igencsak furcsának tűnik. Nem tudjuk, hogy Vajay, aki behatóan foglalkozott Skóciai Szent Margit származásával is, és korábbi írásában kifejtette, hogy az Ágota – Edward frigyre valamikor 1043 körül kerülhetett sor,⁴⁴ miért változtatta meg ezt az álláspontját, és tette meg Agátát Vlagyimir feleségének, nem figyelve Jaroszláv elsőszülött fiának 1052-ben bekövetkezett halálára. Talán René Jetté elképzelése miatt kerülhetett sor minderre, aki 1996-ban jelentkezett Ágotáról szóló tanulmányával, amelynek gerincét a Vajaynál is fellelhető Malmesbury Vilmos krónikája adta.⁴⁵

Elvitathatatlanok azok az érdekek, melyeket Vajay Szabolcs a hazai genealógiai kutatásban szerzett, többek között annak a bizonyításával, hogy Ágota nem kapcsolható Szent

³⁰ Vajay Sz.: Még egy királynénk i. m. 20.

³¹ Font M.: I. András és Bölcs Jaroszláv i. m. 618.

³² Die Reichschronik des Annalista Saxo. (Ed. Klaus Nass.) ad a. 1055. 397: „Wratizlaus vero post mortem eius Adlectam filiam Andree regis adamavit, quod ille non recusans post dies matrimonio sibi eam copulavit.” (MGH SS XXXVII. Hannoverae, 2006.)

³³ Cosmas kritikai kiadásában az Adleyta, Adlegta, Adletha, Adleyth, Adleytha névalakok szerepelnek. Vö. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. (Ed. Bertold Bretholz MGH. SRG, NS II.) 112. b. jelű jelzet.

³⁴ Vajay Szabolcs: Géza nagyfejedelem és családja. In: Székesfehérvár évszázadai. I. (Szerk. Kralovánszky, Alán.) Székesfehérvár, 1967. 72–80.

³⁵ A magyar történetírás számos meghatározó alakja már Vajay Szabolcs előtt is úgy foglalt állást, hogy Géza fejedelem és I. Mieszko állítólagos testvérével, Adelheiddal kelt egybe. vö. Pray György: Annales veteres Hunnorum Avarum et Hungarorum. Vindobonae, 1761. 372–373.; Wertner M.: Az Árpádok i. m. 24–31.; Karácsonyi János: Szent István anyja. I. András anyja. Turul, 24 (1906) 97–112.; A Vajay-féle elmélet továbbélésére ld. Bogay Tamás: Stephanus Rex. Bp., 1988. 20–21.

³⁶ A régebbi kutatás vezető történészei közül is sokan forráskritikai okokra hivatkozva utasították el a hipotézist. Vö. Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. Bp., 1893. 381–382.; Hóman Bálint: A Szent László-kori Gesta Ungarorum és a XII–XIII. századi leszármazói. Bp., 1925. 90–91.; Döry Ferenc: Szent István családi története In: Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján. II. (Szerk. Serédi Jusztinián.) Bp., 1938. 556–562.; Szegfű László: Sarolta. In: Középkori kútfőink kritikus kérdései. (Szerk. Horváth János–Székely György.) Bp., 1974. 240–251.; Györffy György: István király és műve. Bp., 2000. 60–64.; Kristó Gyula: A magyarok és lengyelek kapcsolatai a 10–12. században. Történelmi Szemle, 42 (2000) 1–11.

³⁷ Vajay Sz.: Még egy királynénk i. m. 18.

³⁸ Uo. 17–23.

³⁹ Uo. 20.

⁴⁰ Font M.: I. András és Bölcs Jaroszláv i. m. 618.

⁴¹ Vajay Sz.: Még egy királynénk i. m. 19.

⁴² Régmúlt idők elbeszélése. A Kijevi Rusz első krónikája. (Szerk. Balogh László–Kovács Szilvia.) (Magyar Östörténi Könyvtár 30.) 124. különösen 493. j.

⁴³ Bárány Attila–Laszlovszky József–Papp Zsuzsanna: Angol-magyar kapcsolatok a középkorban. Máriabesnyő, 2008. 44.

⁴⁴ Vajay Szabolcs: Skóciai Szent Margitról. In: Magyarok kelet és nyugat metszésvonalán. (Szerk. Beke Margit–Bárdos István.) Esztergom, 1994. 126. genealógiai tábla.

⁴⁵ René Jetté: Is the Mystery of the Origin of Agatha, Wife of Edward the Exile, Finally Solved. *New England Historical and Genealogical Register* 150. (1996) 417–432.; A geszta magyar vonatkozásairól legújabbán ld. *Bácsatyai Dániel*: Gesta eorum digna aeternitate laudis. (Közös motívumok Geoffrey of Monmouth és P. mester regényes gesztáiban). *Századok*, 147 (2013) 279–315.

Istvánhoz, ám nézetünk szerint az újabb, 1999-ben publikált Ágota elmélet kissé túlgondolt. Mindehhez hozzátartozik az is, hogy az angol hercegek története olyan zavaros, hogy összefoglalni sem egyszerű az elméletek sokaságát és a szakirodalmi álláspontokat. Mindezt Laszlovszky József már megtette,⁴⁶ ám maga is úgy vélekedett, hogy a „történet shakespeare-i fordulatokban bővelkedik, de akár modern kalandregény témája is lehetne”.⁴⁷

Érdeemes ugyanakkor azt is figyelembe venni, hogy egyáltalán nem elképzelhetetlen, Adelheid egész egyszerűen több néven is ismert volt, ezt a verziót egyébként korábban már Font Márta is felvetette.⁴⁸ Mindezek alapján elmondható tehát, hogy a középkori névadási gyakorlat sok esetben segíthet egy-egy személy származásának felderítésében, azonban semmi esetre sem lehet ezt perdöntőnek tekinteni, különösen nem az Adelheid – Eufémia kérdéssel kapcsolatban. Úgy tűnik tehát, hogy az András király két házasságáról szóló Vajay Szabolcs által publikált hipotézis nem állja ki a kritika próbáját, azaz ez alapján nem látjuk bizonyítottnak, hogy Eufémia András király leánya lett volna. A következőkben igyekszünk sorra venni azokat az információkat, amelyek a forrásokból kiolvashatók Eufémiáról.

Ez nem egyszerű feladat, hiszen a hercegnőről a nevének kívül szinte semmit nem árulnak el a fennmaradt szövegek, a kutatás kénytelen tehát a 14. századi krónikakompozíciónak a kemeji és a mogyoródi csaták előzményeit taglaló fejezetéből kiindulni, amely a következőket mondja el Géza hercegről: „A testvérét Lászlót azonban elküldte Csehországba, mivel az akkor már visszatért Oroszországból – segítség nélkül –, kérje meg Ottót, a cseh herceget, hogy szorult helyzetükben segítsen nekik.”⁴⁹ Régi megfigyelése a történettudománynak, hogy a dinasztikus házasságok egyik legalapvetőbb hozadéka a családtagok akár fegyveres úton való megsegítése.⁵⁰ Ugyancsak dinasztikus kapcsolatra utalhatnak a konfliktusok során használt menekülési és segítségkérési útvonalak is.⁵¹ A krónikaszerkesztmény szerint László először a Rusz felé indult segítségért, amely esemény 1073 őszére datálható. Mind a magyar, mind a lengyel medievisztikai kutatás kimutatta, hogy mindennek a hátterében az állhatott, hogy

Izjaszláv Jaroszlavics lengyel feleségén⁵² keresztül rokoni kapcsolatban állt az Árpádokkal.⁵³ László a sikertelen ruszbeli kísérlet után Csehország felé vette az irányt, a krónikakompozíció 121. fejezete alapján ismert, hogy ott sikerrel járt, hiszen Ottó a hercegek oldalán személyesen is részt vett a mogyoródi ütközetben.⁵⁴ A hadi segítséget dinasztikus kapcsolatokkal szokás magyarázni, amely egyben közvetett érveként hozható fel Eufémia Bélától való származása mellett. Tovább erősíti azonban a Béla királytól való leszármazás lehetőségét Nyitra helyzete is. Koszta László vélekedése szerint Nyitra és környéke a 11. században a dukátus egyik központjának tekinthető, illetve az sem véletlen hogy Salamon a vesztes mogyoródi ütközet után a császár segítségével Magyarországra visszatérve első katonai céljának Nyitrat tekintette. Koszta a továbbiakban azt is kifejtette, hogy Eufémia olmtüzi házassága kifejezetten Géza herceg érdekében állt – hiszen ekkor a hercegnő édesapja, Béla király már nem élt –, ugyanis Ottó hercegsége és Géza Nyitra körüli dukátusa szomszédosak voltak.⁵⁵ Géza herceg erős kötődése a zabori remetékhez szintén erős olmtüzi kapcsolatokat feltételez.⁵⁶

Több neves szerző is megállapította, hogy a mogyoródi csatában Salamon cseh, Gézá és László morva segédcsapatok támogatták,⁵⁷ e vélekedés alapján tehát csehek harcoltak morvák ellen Magyarországon, mégpedig magyar dinasztikus érdekek mentén. Nehezen lenne azonban elképzelhető, hogy egy olyan konfliktusban, amelyben mindkét fél egyértelműen a családi összeköttetéseitől várt segítséget, Ottó herceg személyesen Salamon – azaz a tanulmány elején ismertetett Vajay-féle hipotézis értelmében, a sógora – ellen vonult volna fel. Természetesen a krónikaszerkesztmény forráshelye sem mentes a problémáktól, hiszen a csata következményeit taglaló 122. fejezet leírja, hogy a csehek vezére, egy bizonyos Sentepolug is fogságba esett.⁵⁸ Szentpétery Imre, a krónikakompozíció kiadásában úgy vélekedett, hogy Sentepolug nem más, mint Svatoopluk, I. Szép Ottó morva fejedelem fia. Ebben az esetben azonban olyan furcsa helyzet állna elő, hogy apa és fia egymás ellen harcoltak az Árpádokért, amely hipotézist szintént elvethetjük. Tovább gyengíti Szentpétery felvetését, hogy Eufémia és Ottó házasságára csak a cseh–magyar

⁴⁶ Bárányi A.–Laszlovszky J.–Papp Zs.: Angol-magyar kapcsolatok. i. m. 41–58.

⁴⁷ Uo. 42.

⁴⁸ Font M.: I. András és Bölcs Jaroszláv i. m. 618.

⁴⁹ Képes Krónika. (Fordította Bollók János. A bevezető tanulmányt írta: Szovák Kornél és Veszprémy László.) Budapest, 2004. 76.

⁵⁰ Ez a jelenség általánosnak számított a kelet-közép európai dinasztikák esetében is. Ennek érzékeltetésére elegendő röviden két példát említenünk a Přemyslidák és a Piastok történetéből. A korszakban a Přemyslidák nevéhez fűzhető a legtöbb családtag részvételével zajlott dinasztikus konfliktus. Ahogyan az Árpádok, úgy a cseh uralkodó dinasztia tagjai is rokoniaktól várták el, hogy ügyüket megsegítsék. III. Vörös Boleslavról tudjuk, hogy Jaromir és Oldřich nevű féltestvéreivel vívott küzdelem során a lengyelek segítségéhez folyamodott. Lengyelországban hasonlóan az előző esethez, 1106-ban III. Boleslaw üzte el féltestvérét, ruszbeli és magyar csapatok segítségével. Vö. *Bagi Dániel*: Divisio regni. Országmegosztás, trónviszály és dinasztikus történetírás az Árpádok, Piastok és Přemyslidák birodalmában a 11. és korai 12. században. Pécs, 2015. (kézirat, http://real-d.mtak.hu/781/7/dc_887_14_doktori_mu.pdf hozzáférés: 2017.10.16.) 69–71. ill. 172.

⁵¹ Font M.: Árpád-házi királyok i. m. 127.

⁵² K. Jasiński: Rodowód i. m. 144–147.

⁵³ Font M.: Árpád-házi királyok i. m. 134.

⁵⁴ Chronici Hungarici compositio saeculi XIV. (Ed. Domanovszky Sándor.) c. 121. 389: „Et in medio siquidem Bihoriensi agmine, Ladizlaum locato ex sinistra parte, Otthonem vero ex dextera constituerunt. Geysam vero in Nitriensi agmine in medio collocaverunt. Preterea ex utraque parte ter tria agmina quaternatim connectendo conservaverunt.” (SRH I. Bp., 1999.)

⁵⁵ Koszta L.: A hradištei bencés monostor i. m. 410.

⁵⁶ Vö. Koszta László: A zabori bencés apátság kezdetei: Morva kontinuitás vagy passai térítés. In: Legendák, kódexek, források. Tanulmányok a 80. esztendő H. Tóth Imre tiszteletére. (Szerk. Kocsis Mihály–Majoros Henrietta.) Szeged, 2012. 147–175.

⁵⁷ Magyarország története tíz kötetben. I/1–2. Előzmények és magyar történet 1242-ig. (Főszerk. Székely György. Szerk. Bartha Antal.) Budapest, 1984. 881. Györfly György fejezete; *Makk Ferenc*: Magyar külpolitika 896–1196. (Szegei Középkortörténeti Könyvtár 2.) Szeged, 1996. 101.

⁵⁸ Chronici Hungarici compositio saeculi XIV. (Ed. Domanovszky Sándor.) c. 122. 391: „Marchart vero dux Teutonicorum et Sentepolug dux Bohemorum capti sunt, militibus suis interfectis et ipsis graviter vulneratis.” (SRH I. Bp., 1999.)

viszony rendezése után kerülhetett sor, azaz valamikor 1067–1068 folyamán,⁵⁹ ebből következőleg Svatopluk az 1074. márciusi mogyoródi ütközet idején bizonyosan kiskorú volt, ha egyáltalán ekkor már megszületett, hiszen a fentebb említett hradištei diploma, amely 1078-ra datálható, Ottónak csak egy lányáról tesz említést.⁶⁰ Erre az ellentmondásra Hóman Bálint is felfigyelt, aki a krónika szövegében a dux Bohemorum helyett a *dux Russicorum* változtatást javasolta, ami aztán a magyar historiográfiában széleskörűen rögzült, és amelynek értelmezése szerint a cseh kontingens helyett Salamont ruszbeli testőrsége segítette az ütközetben.⁶¹ A Hóman-féle hipotézis tehát úgy kalkulál, hogy Salamon oldalán nem vettek részt Vratislav segédcapatai, ami egyben kiküszöbölné a fentebb említett cseh – morva szembenállás problematikáját is, amelyre korabeli források szintén nem utalnak. Mind ezt nézetünk szerint az is indokolttá teszi, hogy Adelheid, Salamon nővére már 1062-ben meghalt.⁶² A dinasztikus házasságok ugyanis nem kötelezték a részvevő feleket életük végéig tartó hűségre, mindez legfeljebb addig tartott, amíg a házastársak életben voltak.⁶³ Ennek igazolására ismét érdemes a krónikakompozíció azon részét idézni, amely a csehek támadását mondja el Trencsén ellen.⁶⁴ Az esemény Salamon királyságára datálható, azaz II. Vratislav, I. András király veje, aki 1061 óta a prágai hercegi trónt is elfoglalta, ekkor már kifejezetten rossz viszonyban állt a magyarokkal és korábbi sógorával.

Eufémiaának ugyancsak Béla királytól való leszármazását erősíti az a megfigyelés, amelyre a magyar historiográfia többször is felhívta a figyelmet. Az Ottó által alapított és gazdagon megjutalmazott hradištei bencés monostor felszentelésekor kiadott oklevél formuláns részei szó szerinti egyezést mutatnak a Péter *comes* által alapított százdi monostor alapítólevéllel.⁶⁵ Az 1067-ben alapított százdi monostor későbbi átiratban megmaradt alapítólevele felsorolja a birtokadományokat, melyeknek jó része a dukátus területén feküdt, amely ekkor Géza herceg alá tartozott.⁶⁶

Eufémia születési ideje segíthetne megoldani származásának kérdését, azonban erre nézve sem rendelkezünk semmiféle forrásadattal, így az esemény pontos dátumának meghatározása sajnos nem lehetséges. Historiográfiánkban éppen ezért az egyes vélekedéseket alapvetően meghatározza az

Eufémia származásáról szóló elméletek valamelyike melletti állásfoglalás. Az András király pártján álló nézet szerint a hercegnő a tihanyi apátság alapítólevelében foglaltak szerint 1055 előtt kellett születessen, míg a Béla király mellett kardoskodók egészen az 1060-as évekig kitolhatják ezt az időintervallumot. Wertner érvelése szerint – aki Béla király lányának tartotta a hercegnőt –, mivel nővérei korábban házasodtak, Eufémia tekinthető a királyi pár legfiatalabb leányának, ebből következőleg az 1050-es évek közepére tette születését.⁶⁷

Több adattal rendelkezünk ugyanakkor Eufémia házassági kapcsolatáról, gyermekeiről és haláláról. A hercegnő frigyéről Cosmas tudósít,⁶⁸ híradását a fentebb említett hradištei bencés alapítólevél is megerősíti.⁶⁹ Férje az az I. Szép Ottó olmützi herceg volt, aki I. Břetislav és Schweinfurth Judit legfiatalabb fiaként született.⁷⁰ Eufémia férjének halála után nem tért vissza szülőföldjére, amely egyébként nem volt szokatlan a kor viszonylatában, hanem kiskorú gyermekei nevében vélhetőleg régensként uralkodott Ottó birtokain.⁷¹ Ennek egyik bizonyítéka a hercegnő önálló pénzverési gyakorlata lehet.⁷² Az egyetlen forrásunk erre nézve Cosmas, aki arról tudósít, hogy Ottó halála után Vratislav saját fiát próbálta Olmützbe helyezni, majd annak halála után a maga részére foglalta le öccse birtokait.⁷³ Cosmas a későbbiekben hozzátette, hogy Eufémia és fia, II. Břetislav uralkodása során, 1099-ben már nem állt ellen a prágai akaratnak, és hűséges volt a herceghez.⁷⁴ Ahogyan arról már szó esett, Eufémia és Ottó regnálásának az idején került sor a hradištei bencés monostor alapítására is, amelyet a hercegi pár gazdagon megjutalmazott.⁷⁵ Ottó és Eufémia egyben a Přemyslidák olmützi ágának a megalapítói is.

⁶⁷ Wertner M.: Az Árpádok i. m. 167.

⁶⁸ Lásd a 7. jegyzetet.

⁶⁹ Lásd a 9. jegyzetet.

⁷⁰ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. (Ed. Bertold Bretholz.) lib. 2. c. 1. 82: „Huic coniunx Iuditha nobilissima genere, secundissima proliis germine, genuit quinque iuvenes, corpore in signes et supereminentes, ceu Hematie montes, sapientia singulares, probitate nulli comparabiles, moribus acceptabiles, in delinquentes placabiles, in universa virtutum honestate laudabiles. Fuit autem primo genitus nomine Zpitigneu, secundus natu Wratislau, tercius stemmate Conradus, quartus genitura Iaromir, quintus et ultimus Otto pulcherrimus.” (MGH. SRG, NS II. Berlin, 1923.); Die Reichschronik des Annalista Saxo. (Ed. Klaus Nass.) ad a 1055. 396–397: „Reliquit V filios Spitigneum, Wratislaum, Conradum, Iaromirum, qui et Geuehardus, et Ottoem.” (MGH SS XXXVII. Hanoverae, 2006.)

⁷¹ Barbara Krzemieńska: Die Rotunde in Znojmo und die Stellung Mährens in [sic] böhmischen Přemyslidenstaat. *Historica*, 27 (1987) 30.

⁷² *František Cach: Nejstarší české mince. II. Praha, 1972. č. 379–380.; Jan Šmerda: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno, 1996. 100–101, č. 336., ill. 344.*

⁷³ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. (Ed. Bertold Bretholz.) lib. 2. c. 43. 148–149: „Eodem anno rex Wratislau valde iratus est contra fratrem suum Cunradum, quia his non inmemor mutue dilectionis favebat parti filiorum fratris sui Ottonis, Zuatopluk videlicet et Ottik, quibus expulsus de paterna hereditate filio suo Bolezlao rex urbem Olomuc et alias civitates tradiderat, ubi non longo post tempore in predicta urbe immatura preventus est morte III. id. Augusti.” (MGH. SRG, NS II. Berlin, 1923.)

⁷⁴ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. (Ed. Bertold Bretholz.) lib. 3. c. 9. 170: „... Ottonis autem filii Zuatopluk et ottik cum matre sua Eufemia multum obedientes duci erant et fides.” (MGH. SRG, NS II. Berlin, 1923.)

⁷⁵ A hradištei monostor magyar vonatkozásairól ld. Koszta L.: A hradištei bencés monostor i. m. 403–426.

⁵⁹ Koszta L.: A hradištei bencés monostor i. m. 411.

⁶⁰ CDERB I. 82–85.

⁶¹ Részletesen ld. Koszta L.: A hradištei bencés monostor i. m. 414–415. 65. jz.

⁶² Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. (Ed. Bertold Bretholz.) lib. 2. c. 20. 112: „Anno dominice incarnationis MLXII. VI. kal. Februarii obiit ductrix Adleyth, mater Iudithe et Ludmile, similiter et Bracizlai iunioris et Wratislai, qui in primo flore iuventutis occidit XIII. kal. Decembris.” (MGH. SRG, NS II. Berlin, 1923.)

⁶³ *Hedwig Röckelein: Heiraten – ein Instrument hochmittelalterlicher Politik. In: Der Hoftag in Quedlinburg 973. Von den historischen Wurzeln zum neuen Europa. (Ed. Andreas Ranft.) Berlin, 2006. 114 és 134.*

⁶⁴ *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV. (Ed. Domanovszky Sándor.) c. 101. 365: „Interim autem Bohemi superbia inflati irruerunt versus urbem Trenchen et magnam predam hominum et ceterorum animalium rapientes abduxerunt.” (SRH I. Bp., 1999.)*

⁶⁵ Koszta L.: A hradištei bencés monostor i. m. 404.

⁶⁶ Uo. 419.

A morva hercegi párnak forrásszinten igazolhatóan két fia, Svatopluk és Ottó,⁷⁶ illetve egy lánya, Bohuslava⁷⁷ ismert. Egy 13. századi kódexben fennmaradt oklevél szövege szerint Eufémia ismételten birtokadományt tett a hradištei monostornak *pro remedio animae*.⁷⁸ Az itt közölt diploma Svatopluk és Ottó nevén kívül feltüntet egy bizonyos Brachizlau (Břetislav) nevű fiút is, mint Eufémia gyermekét.⁷⁹

Svatopluk, Ottó és Eufémia elsőszülött fia 1087-ben még kiskorú volt, nevében anyja gyakorolhatta az uralkodói jogokat. 1078-ban a többször is említett hradištei monostor adománylevele a párnak csak egyetlen lányát, Bohuslavát említi,⁸⁰ így Svatopluk születése 1078 utánra tehető. Svatopluknak 1107-ben II. Bořivoj ellenében sikerült elfoglalnia a prágai hercegi trónust,⁸¹ azonban két évvel később merénylet áldozata lett.⁸² Családi összeköttetéseit nem ismerjük, egyetlen fiáról, Vencelről Cosmas krónikájának folytatása tudósít, amely szerint Soběslav herceg 1129-ben II. Istvánhoz küldte, hogy segítse a magyar királyt a görögök elleni háborújában, ám négy hónap ottlét után magas lázzal járó betegség végzett vele.⁸³

Ottó, aki apja halálakor szintén kiskorú volt, csak 1091-ben foglalhatta el atyái örökrészét Olmützben. A Přemyslidák belharcai következtében V. Henrik császár túszként tartotta maga mellett, majd 1109-ben a cseh előkelők csoportja egy

bizonyos Wacek vezetésével Ottót próbálta megtenni Csehország hercegének,⁸⁴ ám unokatestvére, I. Vladislav ellenében mindezt nem tudták kikényszeríteni. Vladislav három évre börtönbe záratta és 1113-as szabadulása után tudott ismételen visszatérni olmützi birtokaira, amelyet 1126-as haláláig meg is tartott. Valamikor ekkor, 1113 körül vette feleségül Ottó I. Henrik bergi gróf lányát, Zsófiát, akitől Eufémia, Ottó és Svatopluk nevű gyermekei születtek.⁸⁵ Vladislav elhunyt után aztán Eufémia fiatalabb fia ismét trónkövetelőként lépett fel, igényét ezúttal a császár, III. Lothar is támogatta. Ottó a fegyverek erejével próbálta Vladislav testvérét, I. Soběslavot elkergetni, ám 1126. február 18-án Kulm mellett csatát vesztett és belehalt sérüléseibe.

A hercegi pár által alapított monostor évkönyvei megőrizték mind Ottó,⁸⁶ mind Eufémia⁸⁷ halálának évét. A 12. század közepén íródott prágai necrologium⁸⁸ adatai alapján a hercegi pár elhunytának a pontos dátuma is meghatározható.⁸⁹ Eufémia e szerint 1111. április 2-án halt meg, testét férje mellett helyezték örök nyugalomra az általuk alapított hradištei Szent István monostorban. 1432-ben a kolostor a husziták dúlásának esett áldozatul, földi maradványaikat az olmützi püspök rendelkezése szerint a városban, a székesegyház Szent Vencel oltára alá temették újra, majd 1617-ben ugyanezen egyház mellékkápolnájába kerültek.⁹⁰

Összegzőként elmondható, hogy Eufémia hercegnő életéről, hasonlóan a korai középkori magyar történelem nőalakjaihoz, nagyon szűkösen szólnak a források, nem véletlen tehát, hogy már a származásával kapcsolatosan is két elmélet viaskodik egymással. Nézetünk szerint a fentiek figyelembevételével, illetve a forrásadatok és a szakirodalmi vélekedések közvetett bizonyítékul szolgálnak arra nézve, hogy Eufémiában Béla király lányát kell tisztelnünk. A tihanyi oklevélben Andrásnak többes számban említett lányai, illetve Eufémia keleti szláv hangzású neve nem lehet perdöntő, hiszen a középkori nevek egyébként is nagy óvatossággal kezelendők, ahogy erről már Adelheid kapcsán szó ejtettünk. Az eseménytörténetre vonatkozó adatok viszont az ezt cáfoló esetleges újabb források felbukkozásáig András öccsének, Béla királynak az apasága mellett tanúskodnak. Mivel a hercegnő születéséről semmilyen információ nem áll rendelkezésre, feltételesen elfogadhatjuk Wertner Mór 1055

⁷⁶ Die Reichschronik des Annalista Saxo. (Ed. Klaus Nass.) ad a 1100. 501: „Erant autem eo tempore trium fratrum, scilicet Wratizlai, Conradi et Ottonis, conplures filii. Wratizlai quidem filii, fratres Brazizlai, de quo iam diximus, erant dux Boriuoy, Bolizlaus, Uuladzlaus, Sobezlaus. Conradi autem filii erant Odalricus et Lutoldus, Ottonis autem Suatopluk et Otto.” (MGH SS XXXVII. Hanoverae, 2006.)

⁷⁷ CDERB I. 85. vö. *Lisa Wolverton*: Hastening Toward Prague: Power and Society in the Medieval Czech Lands. Philadelphia, 2001. 21. 24. jz.

⁷⁸ A kifejezés egyben a monostor alapításának az indítékaira is rávilágít. Mint oly sok más középkori monostoralapítás esetében e helyütt is lélekváltságról van szó, azaz a donátorok a haláluk utáni üdvözülést igyekeztek elősegíteni. Vö. *Koszta L.*: A hradištei bencés monostor i. m. 416.

⁷⁹ Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. I. (Ed. Anton Boczek.) Olomouc, 1836 176.

⁸⁰ CDERB I. 85.

⁸¹ Annales Gradicensis et Opatowicensis (Ed. Wilhelm Wattenbach.) ad a. 1107. 648: „Anno 1107. Hic diabolo suadente expulsus est Borivoy de sede sua, et Zuatopluk intronizatus.” (MGH. SS XVII. Hanoverae, 1861.)

⁸² Annales Gradicensis et Opatowicensis (Ed. Wilhelm Wattenbach.) ad a. 1109. 649: „Anno 1109. Zuatopluk mense Februario oculo perditto 11. Kal. Octobris interfectus est. Cui successit Wladizlaus.” (MGH. SS XVII. Hanoverae, 1861.); *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*. (Ed. Bertold Bretholz.) lib. 3. c. 27. 196: „Affuit interim in castris quidam miles audacissimis audacior et, ut post a referentibus audivimus, missus a Iohanne filio Csta de gente Wrissovici, qui in utrumque paratus. Aut partam magnis ausis acquirere famam. Aut cum morte ducis simul hanc amittere vitam stetit sub patula fago juxta viam, qua itur ad regalem curiam, observans reditum ducis, dum rediret de curte regis. Quem ut vidit primo iam noctis in crepusculo stipatum ingenti caterva militum obsequentium, insiluit equum et paulisper se immiscuit agmen in medium et toto annisu virium inter scapulas ducis librans iaculum. Intima fatifero rupit precordia ferro. Qui cicius quam tangeret humum, exalavit spiritum, scilicet undenis Octobri mense kalendis.” (MGH. SRG, NS II. Berlin, 1923.)

⁸³ Canonici Wissegradensis Continuatio Cosmae (Ed. Josef Emler.) ad a. 1129. 207: „Eodem anno Wenczlaus filius Suatopluk missus est in Ungariam a duce Sobezlao in auxilium regi Stephano contra Graecos, sicque cum pace rediit; sed vivens per quatuor menses quartanis febribus excoctus pridie Kalendas Martii expiravit.” (Fontes Rerum Bohemicarum II. Praha, 1874.)

⁸⁴ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*. (Ed. Bertold Bretholz.) lib. 3. c. 27. 196–197: „Tunc Wacko erat lugubris, rogat obortis lacrimis, ut fratrem interfecti principis Ottonem decernat eis ducem.” (MGH. SRG, NS II. Berlin, 1923.)

⁸⁵ *Immo Eberl*: Die Grafen von Berg, ihr Herrschaftsbereich und dessen adelige Familien. *Ulm und Oberschwaben. Mitteilungen des (Historischen) Vereins für Kunst und Altertum in Ulm und Oberschwaben*, 44 (1982) 36–37.

⁸⁶ Annales Gradicensis et Opatowicensis (Ed. Wilhelm Wattenbach.) ad a. 1086. 648: „Anno 1086 Obiit Otto dux Moravie.” (MGH. SS XVII. Hanoverae, 1861.)

⁸⁷ Annales Gradicensis et Opatowicensis (Ed. Wilhelm Wattenbach.) ad a. 1111. 649: „Anno 1111 ... Eufemia ductrix obiit.” (MGH. SS XVII. Hanoverae, 1861.)

⁸⁸ *František Graus*: Necrologium Bohemicum–Martyrologium Pragense 15. (1967) 789–810.

⁸⁹ Április 2: „Obiit Eufemia ductrix”; Június 9: „Obiit Otto dux” vö. *Graus F.*: Necrologium Bohemicum i. m. 804–806.

⁹⁰ *Wertner M.*: Az Árpádok i. m. 169.

környékére adott becslését. Ahogyan azt már Koszta László is megállapította, Eufémia vélhetőleg az 1060-as évek utolsó harmadában ment férjhez I. Szép Ottó olmützi herceghez, akinek a birtokai szomszédosak voltak Géza herceg dukátusának területével. A hercegi párnak több gyermeke is született, a sorban vélhetően első az a Bohuslava, akit a hradištei monostor alapítólevele is megemlíti. Őt követte Svatopluk, Ottó, majd a feltehetőleg ifjú korában elhalt Břetislav, aki nagyapja után kaphatta a nevét. A pár fiainak története ismert, lányukról azonban nevén kívül szinte semmit sem tudunk. Eufémia alakjáról Prágai Cosmas közli a legtöbb információt,

vélhetőleg mindez annak köszönhető, hogy Ottó halála után Eufémia kiskorú fiainak érdekében összetűzésbe keveredett a cseh uralkodóval, aki előbb fia, majd saját maga számára próbálta meg kisajátítani Ottó herceg birtokait. Ennek következtében Eufémiának menekülnie kellett, sógoránál, Konrád hercegnél lelt menedékre. Hátralevő életéről szintén Cosmastól származik az egyetlen adatunk, amely már arról számol be, hogy Eufémia és fiai II. Břetislav irányában hűségesnek mutatkoztak. A hercegnét 1111-ben érte a halál, az Ottó herceg és az általa alapított hradištei monostorban helyezték örök nyugalomra férje mellé.

HÍREK, BESZÁMOLÓK

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALÓGIAI TÁRSASÁG TISZTÚJÍTÓ KÖZGYŰLÉSE, 2017. DECEMBER 14.

A Magyar Heraldikai és Genealógia Társaság 2017. december 14-én tartotta négyévente esedékes tisztújító közgyűlését a Magyar Nemzeti Múzeum Lapidáriumában, 17 órai kezdettel, a Társaság december havi előadását követően.

A közgyűlésen Pandula Attila elnök köszöntötte a résztvevőket, majd megállapította, hogy a közgyűlés határozatképtelen, mivel a nyilvántartott tagok közül nem jelent meg a szükséges 50% +1 fő. A megismételt közgyűlésre 17.30-kor került sor, amely már határozatképes volt.

Ezt követően a tagság dr. Szigeti Krisztinát választotta meg levezető elnöknek, majd megszavazta a napirendi pontokat. Mivel az elnöki, pénzügyi és felügyelőbizottsági beszámoló megtartására már sor került az év folyamán, így ezek nem képezték a napirend részét. Elsőként a jelölőbizottság elnöke, Kurecskó Mihály számolt be a jelölések eredményéről. Ismertette a felmerült neveket, majd felkérte a jelölteket, erősítsék meg, hogy elfogadják-e a jelölést. Így alakult ki a végleges jelöltek listája. Reisz T. Csaba elnökjelölt javasolta, hogy a tagság külön döntsön az elnök, majd a többi tisztviselő személyéről, azonban ezt a tagság elvetette.

Ezután került sor a Szavazatszámoló Bizottság megválasztására, majd a titkos szavazásra. Amíg a Szavazatszámoló Bizottság összesítette az eredményeket, a tagság megtárgyalta a tisztújító közgyűlés egyéb megszavazott napirendi pontjait. Elsőként Benke Tamás tag számolt be a tagrevízióról, amely a tisztújító közgyűlést megelőző hónapokban zajlott le közreműködésével. Elmondta, hogy a korábban nyilvántartott 422 tag közül 194 fő nem rendelkezett jogérvényes tagsággal, 100 fő tett eleget tagdíjfizetési kötelezettségének,

8 fő esetében van még hátralék, ami tisztázásra szorul. Kilépett 29 tag, elhunyt 44 tag, egy tiszteletbeli tagja van a Társaságnak. Felmerült tiszteletbeli tagság adományozása egy szociálisan rászoruló tag, valamint Harmath Arisztid, a Társaság korábbi elnöke kapcsán. Végül a közgyűlés nem vette fel napirendi pontjai közé a tiszteletbeli tagság adományozását, a szociálisan rászoruló tag esetében Debreczeni-Droppán Béla titkár felajánlotta a tagdíj rendezését.

Ezt követően a Szavazatszámoló Bizottság ismertette a szavazás eredményét, amely a következő:

Elnökjelöltek: Pandula Attila 17, Reisz T. Csaba 9, Kollega Tarsoly István 8 szavazatot,

Alelnök-jelöltek: Kovács Eleonóra 23, Laczlavik György 8, Szirmay Gábor 12, Ogoľjuk-Berzsenyi Anett 10, Mihalik Béla 8 szavazatot,

Főtitkár-jelölt: Debreczeni-Droppán Béla 31 szavazatot,

Titkárjelöltek: Böhm Martin 13, Török Róbert 19, Benke Tamás 10, Szálkai Tamás 10, Ogoľjuk-Berzsenyi Anett 14 szavazatot,

Pénztárnok-jelölt: Benke Tamás 31 szavazatot,

Felügyelőbizottsági tagjelöltek: Tasnádi Zsolt 32, Kökényessy Zsófia 29, Kurecskó Mihály 29 szavazatot kapott.

Ez alapján a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság megválasztott új tisztségviselői:

Elnök: Pandula Attila

Alelnökök: Kovács Eleonóra, Szirmay Gábor

Főtitkár: Debreczeni-Droppán Béla

Titkárok: Török Róbert, Ogoľjuk-Berzsenyi Anett

Pénztárnok: Benke Tamás

Felügyelőbizottsági tagok: Tasnády Zsolt, Kökényessy Zsófia, Kurecskó Mihály.

Ogoľjuk-Berzsenyi Anett